

7

ՏԱՐԻ

213

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

20

ՕԿՈՍՏՈՍ

1863

Ինչ որ խմբագրութեան և Տնօրէնութեան կը վերաբերի պէտք է ուղղել առ ԱՐԲԷԼԱՄ Գ. ՄՈՒՐՄԵՆՆԵԱՆ Մահմադ փաշայի տանը Սուլթան Համամի վերի քով Փոթիկրաֆի խանութը. — Ընկճարնա մակ կամ՝ ծրար կը մերժուի :

Օրագիրը ամեն շաբթու երեքշաբթի օրերը հրատարակվի :

Կին տարեկան 120 դուրսէլ արծաթ . — Գեղամեայ 70 . — Եռամեայ 40 . — մէկ թիւը 4 դուրսէլ . դուրս խրկուած Օրագրոյ ճամբու ծախքը ընդունողին վայել է . — Ծանուցման տողը 4 դուրսէլ :

ԲԱԺԱՆՈՐԻՈՒԹԻՒՆԻ ԿԸՆԴՈՒՆԱԿՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ Օրագրոյս գրասենեակը, Մեծ — Կոր — խանի վերի դուռը թիւ 2 :

ԶՄԻՒՆԻՄ Տեառն Բեառնեան եղբայր փառաւորներ և ԾԱՂԻԿ Հանդիման գրասենեակը: ՏՐԱՊԷԶՈՆ՝ — Խաչատուր աղա Էլմաստանի գրասենեակը: ԹԷՔԻՐՏԱՂ Յարութիւն աղա Գ. Ճամճեան: ՆԻԿՈՄԻՏԻԱ Գ. Հաճի Յակօբ Կաղարէկեան :

ԵՐԵՍՓՈՒՄԱՆԱԿԱՆ ԳՈՒՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Ասի կրօնական գաստուն մեջ 'ի գործ գրութեցաւ, բայց ոմանք այնպէս կը կարծեն որ ըստ օրինի չէ եղած այն ընտրութիւնը, որով հեռաւ կրօնական ընտրելոց մէջ Երեւանի վերին հատուակի կայ, որմնոց դէմ ալ սահմանադրական հասարակութիւնը բողոք ունի* . . . և աշխարհական գաստուն մէջ ալ սկսուած է 'ի գործ գրութիւն . կը յուսանք որ քուէ տալը անպատճառ իրեն պարտաւորութիւն սեպող իւրաքանչիւր Հայ հոս կանկ պիտի առնէ և երկար բարակ խորհի . . . Թէ ինչ տեսակ մարդու տալու է իր քուէն, որպէս զի վերջին անօգուտ զըջման չհանդիպի :

Ընտրողք՝ Թէ և ազատ են, և ոչ ոք իրաւունք ունի անոնց ընտրողական ճանաչմանը վրայ բռնանալ . . . բայց սակայն իւրաքանչիւր որդեաք և ազգասէր անձ կրնայ մօ մէկ քանի տարուան փորձառական գիտութեամբը 'ի շնորհս Ազգային յառաջագիմութեան պէտք եղած զգուշութիւնները տալ, Թէ բանիւ և Թէ գրով որ իւրաքանչիւր որ իր քուէն, կամ

* Հասարակութիւնը բողոք վերուցած է եւ կուզէ որ հրատարակու բողոքուի կրօնական երեսփոխաններէն մէկ քանիին դէմ, որ օտար տէրութեան հպատակ ճանչցուած են . եւ կը խնդրուի որ Սահմանադրութեան գործադիր յանձնաժողովը փութայ ժամ յառաջ դանի վստահացունել որ կամ անոնք օտար տէրութեան հպատակ չեն, և և կամ եւն ալ նէ, Սահմանադրութեան դէմ չէ . . .

Ազգային վարչութեան տանը տարուան ապագայ բողոքին հրամանը տալէն առաջ լաւ մը խորհի և կշռադատէ և յետ այնորիկ գրէ իր ձեռք աշգասէր, իրաւաբէտ, քաղաքագէտ, հեռաւոր, տաղանդաւոր և ողջամտ անկախ անձի մը, կամ անձանց անունները :

Քանզի անոնք՝ երեսփոխանները, պիտի ըլլան Ազգային նաւուն ղեկավարը և ժամանակին կատարի ալեաց մէջէն դանի խմաստութեամբ հանգարտ և խաղաղ կերպով յառաջագիմութեան նաւահանգիստը առաջնորդողը . . . : Ազգին ապագայ երջանկութիւնը Թէ և զլիաւորապէս երեսփոխանաց իմաստուն ջանացողութենէն կախում ունի, բայց Ազգը այն յարմար երեսփոխանները պիտի ունենայ կամ ոչ, այն ձեր ընտրողական ճանաչումէն կախում ունի, ո՞ր ոսկաւածիւ քուէ տալուներ . դուք՝ որ 75ը տալու կարող համարուելով բուէ տալու իրաւունքը ստացած էք, Թէ ձեր և Թէ 75ը տալու անկարող համարուելով այդքուէարկութեան իրաւունքէն . . . զրկուած ձեզմէ տաննապատիկ աւելի մեծութիւ խումբի մը ապագայ երջանկութիւնն ու Թշուառութիւնը ձեր ձեռաց մէջն է այսօր :

Ուստի երբ Ազգը՝ իր յուսացած երջանկութեան չառաջնորդուի օրքան զօր, առաջին պատասխանատունը դուք էք . . . աս կէտին վրայ աղէկ խորհեցէք, ասոր վրայ քիչ օրէն ձեզի հետ տեսութիւն ընելու միտքը պիտի ունենամք :

գուրդ մեր տւաքը ետալեմնիս դարոցին Տը-
նորէնին Պ. Ներսէսին բարուցն ու ջանիցը
վտաճ ըլլալին կը յայտնէ :

Խանձեան միզանձի Արթին :

Պ. Ներսէսի համար արատ մը չըտեսած
և չըլած ըլլալով կտորադրեմ :

Տէր . Իգնատիոս բահանայ :

Շիվէմ հիւ պիւր շէյտէն օրմատըլը իջին իմ
դամը վերմիշ իմ :

Չուպուզճու Աբրահամ :

Պ. Ն. Մեղպուրեանին վրայօք եղած
ամբաստանութիւնները , որ հասարակ ժողո-
վըրդոց և ազգասիրաց ջերմեռանդը և դիտո-
ղութիւնը գրգռեցին , կրնամ ըսել որ ամանց
նախանձի արդիւնքն է :

Հրէայք առնախանձու մատնեցին զՅի-
սուս :

Անոնք բոլորովին զոգարտութիւն և սուտ
տարածայնութիւններ են : Մեր օրիորդ դա-
ւակները այս գայրօքը գտնուելուն պատճառա-
ւը շատ գոհ ենք և շնորհակալութիւն կը մա-
տուցանէինք նոյն անձնանուէր երիտասարդին
բարուց . վարուց , ողջախոհութեան և աշխա-
տութեան վրայով . որոց իվկայութեան կըս-
տորագրեմք :

Ն. Մ.

11 Յուլիսի 1863 Խաչատուր Ն. Գ. Չալուկ

Ուսուցիչ

Գրիգ. Պօղոս Չաքրեան

Եղանակ

Ստեփան Ե. Գ. Եղանակ

Չաքրեան

Հետեւեալը բազմաջ խնդրանքը կը փու-
թանք հրատարակել :

ԺԱՄԱՆԱԿ ԵՒ ԹՈՉՆԻԿ

Ժամանակ Հանդիսի 16դ թուոյն մէջ
« Բանի ին խօս » Պէֆսուեան Թուշէի 12դ Լուոյն
Լրաց » վերնագրով խմբագրական յօդուած
մը տեսանք : որ գլխաւորապէս երկու (աստ-
ուածաբանական և փիլիսոփայական) կէտե-
րու վրայ է հիմնադրուել և միանգամայն որոշ-
եալ անձ մը և անոր նման ուրիշներ յայտ-
նապէս դատապարտել կը աքնի :

1. Թող Պ. Ժամանակը ուղածին չափ
Սահմանադրական իշխանութեամբ այնպիսիները
ինքու-ինքնու շատեան հանելու և զանոնք դա-
տապարտելու տքնի , այդ մեր հոգը չէ . և
յունկանէ լաճը թող հրապարակ հանէ .
մենք ոչ այնպիսիները պաշտպանելու խոր-

հուրդը ունինք և ոչ ալ ի շնորհս անոնց բառ մը
արդատանելու : Մենք այս մասին պիտի խօ-
սինք գլխաւորապէս այնպիսի կէտի մը վրայ ,
որ կարծենք բոլոր լուսաւորեալ բրիտանեայ
աշխարհին ճանօթ է , և որ բրիտանեական
ներդամտութեան ալ մէկ սկզբունքն է :

Շնորհակալ ենք որ Պ. Ժամանակը մեր
խօսելու կէտը սա հետեւեալ բառերով յայտ-
նած է միևնոյն յօդուածին մէջ : « Արդ էն-
րօնք ամէն մարդու ինքնիշխան է , իր խղճաւոր-
քին էր հարցոյ . բնաւ ոչ ոք ուրիշի մը կրօնական
պայմանի դատաւոր կանգնելու իրաւունք չունի » :
Դարցեալ . « նորէն նորէն կըրկնեն » . մարդ մը
անհասարակ ըլլայ , անկրօն , անՍտրաւաճ , ինչ էն-
դէ . Լող ըլլայ , իր փիլիսոփայութեան է . երբ ուրի-
շի փայլալիւթութեան չար » երբ ուրիշի մը վարդա-
պետել չուրի , յարգանայ իսկ արժանաւոր է » :

Այս , բրիտանեակութիւնը ազատութեան
կեցնք մին է , բռնութիւն և բռնաբարու-
թիւն գլխովին կը մերժէ իր սահմանէն .
քանզի վախ չունի , և հաստատուն հիման
վրայ հաստատուած ըլլալով ինչ և ինչ օտար
հովերէ չարժիք և խախտելու ալ վախ չու-
նի . անի՛ կայ , կը մնայ և պիտի մնայ յաւիտե-
անս , թէ և ցաւալի է ըսել որ այն սուրբ
գրքերը չ'ընդունին . Եւս . Եւս . Եւս .
րենց տկարամտութեամբը և տգէտ ընթաց-
իւրը այս պիտի վախ մը կը յայտնեն . . . :

Պ. Ժամանակը ազատամտութեամբ մը
այս տեսակ սկզբունք մը կը յայտնէ , և մինչև
անգամ բանի մը քայլ ալ անդին անցնելով
« անհաւատը , անկրօնը , անաստուածը . . .
յարգանայ իսկ արժանի ալ է . կրսէ , երբ
ուրիշի մը վարդապետել չուզէր » :

Եթէ անհաւատը , անկրօնը , և յարգանայ
իսկ արժանի է . առանց իր գաղափարը յայտնե-
լու , ինչպէս Պ. Փափաղեանին յարգանայ
արժանի պիտի ըլլայ :

Պ. Փափաղեանը՝ վերոյիշեալ ազատ ըս-
կզբունքը կը ճանչնայ , բայց կուզէ որ՝ ան-
կրօնը կամ անհաւատը ինքզինքը ծածկէ ,
զազտնի մնայ , ու կեղծաւորաբար ինքզինքը
բրիտանեայ ճանչցունէ այլոց . թէ և բրի-
տանեակութիւնը Պ. Փափաղեանին տկար դա-
տումը չէ , որ այնպէս պահանջէ : Պ. Փա-
փաղեանին աս խօսքերէն երկու բան կիմաց-
ւի . կամ կուզէ որ անկրօնները ծածուկ մը-

(*) Պ. Փափաղեանը՝ չենք դիտեր թէ ինչու
հրատարակու կը խրատէ իր տեսած անկրօնները ,
որ ծածուկ մընա . ըստ մեզ՝ կամ կը կարծէ որ

նան՝ որպէս զի յարձակման մը ենթակայ չըլլալով ներքին աճում մը ունենան, և կամ քրիստոնէութիւնը այնպիսի տկար հովերէ շարժելու չափ խախուտ կրօնք մը կը ճանչնայ: Այս երկուքին որը ըլլալը Փափաղեանին սա հետեւեալ խօսքը յառաջ բերելով ընթերցողին կը թողունք դատելու: Լսեցեք. ինչ կըսէ Պ. Փափաղեանը. « Սակայն յակահե յանուանէ քանի մը երիտասարդներ կը ճանաչենք, որ բացարձակ քրիստոնէական կը ընտիր դէմ կը վիճին, և առանց քերականութեան անգամ կարգադրած լլալու, Կովքնոյ տրամաբանութիւնները դարձուցած և բնութեան գաղտնեաց լաւ տեղեկութիւն ստացած, անհասարակ իշխանացի գիտածին 100ին մէկն ալ անպէղծել ըլլալով, անոնց որոնք փաստաբանէ շէնքը ճանաչեցեալ բացարձակ և վարդապետեալ են. ինչպէս որ միւս մեր գիտուն այս նոր վարդապետութիւնը լսելու փորձանքը պատահեցաւ »:

Կարելի է որ մեր ընթերցողը ալ մեզինք ման՝ փափաղեանին աս խօսքը հայկաբանութեան ոճոյն համաձայն չգտնելով կրկին և կրկին յեղձեղեն, բայց վերջապէս վստահ ենք որ աս կէտը կարող պիտի ըլլան հասկնալու և բերականութիւն չգիտող անձինք են: Մենք կը վստահացնենք զանի, որ անհաւատ փիլիսոփայից բազմադարեան յարձակմանը դէմ անխախտ կեցող Ստոնեաժատուր քրիստոնէութիւնը այն աստիճան տը կարներուն խօսքերէն մազի չափ չարժէր:

Դեռ այնպիսիներուն յայտնուելու ժամանակը եկած չէ, եւ կամ այնպէս կը հաւատայ որ՝ քրիստոնէութիւնը այդ աստիճան տկարամիտ, եւ կամ իր ստորագրածին պէս դեռ քերականութիւն չգիտողներէն ալ կրնայ խախտիլ, ո՛ր յետին աստիճան տկարամտութեան:

Պ. Փափաղեան Սահմանադրութեան հաստատուած ըլլալը առիթ բռնելով՝ համարձակութեամբ ասպարէզ կը նետուի անկրօն, եւ այլն. կարծածներուն զօրութիւնները հրապարակաւ ջախջախելու, բայց Փափաղեանի աս կրօնական ջանքը՝ ընդհանուր աշխարհի փորձառութեանը նայելով առաւել անոնց գաղափարներուն տարածմանը պիտի նպաստէ կը կարծենք, քան թէ իրեն, ուստի ըստ մեզ այսպիսի յարձակում մը խոհեմութեան պրոպագանդա համարուիր: Կա մանաւանդ մարդկային համալուր և քրիստոնէութիւնը կը պահանջեն այնպիսիները խրատել եւ յորդորել եւ կարելի եղած մեղմ միջոցները դործածելով զանոնք ուղիղ ճամբան առաջնորդել:

Մանաւանդ որ՝ Բաղարշապէս քրիստոնէական կրօնի դէմ վիճողները՝ անհաւատ փիլիսոփայից զիտցածին 100ին մէկին ալ տեղեակ չեն: Եղեր, (աղէկ որ չեն, և ըսել է որ փափաղեանին կարծածին պէս անհաւատ կամ անկրօն ալ չեն). ըսել է որ ինք անհաւատ փիլիսոփայից գիտցածին 100 ին տեղեակ եղեր է, որ անոնց 100էն մէկին ալ տեղեակ չըլլալին գիտէ կոր, եթէ տեղեակ է Պ. Փափաղեանը՝ ըսել է որ իր անհաւատ, կամ անկրօն կարծածները իրմէն աղէկ են. որ անհաւատ փիլիսոփայից գիտցողը չեն կարգուցել, ու չեն սորվել:

Պ. Փափաղեանի բարկութիւնն ու կըշտամբանքը այն անիրաւներուն և վատերուն դէմ, սա է որ « աս ու ան խեղճ և պարզ երիտասարդներու միտքը պղտորելով զանոնք զայլթակեցունելու կը յանգենին »: Այս կէտին մէջ ալ իրեն համամիտ ենք. քանզի այն տըղէտ անիրաւները թէ և քրիստոնէական կրօնին դէմ մը չեն կրնար հասցունել, բայց տըղէտները և պարզերը կը զայլթակեցունեն: Բարի, բուն այն անիրաւներն ուսկից զայլ թաղաւ են, որ ուղիները զայլթակեցունելու ելեր են: Պ. Փափաղեան՝ պէտք էր որ, առաջ առ խոշոր գայթակեցուցիչ կենդանիները տեսնէր. որ իրենց անվայել ընթացքով ինչ մեծ գայթակեցութիւններ տուին և ինչ բարոյական տուներ փուցին և դեռ կը փրցունեն, որոնց քով Փափաղեանի յիշած այն տկար գայթակեցուցիչներուն ունեցած կամ ունենալիք աղեղեցութիւնը, և անոնց տուած ու տալիք գայթակեցութիւնը գրեթէ բան մը չեն համարուիր:

Ուստի ասոնցմէ կը հետեւի որ Պ. Փափաղեան աս կէտին մէջ ոչ իր յառաջ բերած ազատ սկզբանքը համեմատ վարդապետ է և ոչ ալ քրիստոնէական օրինաց:

Պ. Փափաղեան իւր աս հրապարակական յարձակմանը իրաւունք ունենալու ուղեւ լով աս հետեւեալ պատճառները մէջ կը բերէ ըսելով թէ՝ « Այնպիսիները » (իւր անկրօն հրատարակածները) Ազգին յառաջադիմութիւնը սիրող ձեռացած և Սահմանադրասէր երեւնալով իրաւունք կուտան ուսմիկ հասարակութեան որ իրենց (անոնց) հետեւաբար բոլոր Ազգին յառաջադիմութիւնը սիրողաց և Սահմանադրասիրաց վրայ կասկածին. ինչո՞ւ, վստահ զի անոնց խօսքերը կըսէ, անոնց գրածները կը կարգայ հասարակութիւնը. կը տես-

նէ միանգամայն որ թէ Ազգային օրագիրն էր, թէ վարդութիւնը եւ թէ կղերը եւ թէ Ազգին մէջ զանաւոր բոլոր ազգեցութիւն ու նեցոյնները անտարբեր կը կենան, ուստի զանոնք ամէնքն ալ մէկ ջրով լուարու իրաւունք կունենայ: Ասոր՝ անմիջապէս խորին բազմաձայն սա բառերը կը յարէ, «Ո՛րչափ դաւաճէ լիճակ, ի՞նչ տարաբաղդոտութիւն Սահմանադրութեան ներսին, եւ ի՞նչ երջանկութիւն Սահմանադրութեան ներսին»:

Ուսմիաց մէջ ծուռ դատումներ տեղի ունենալը գիտէինք, ծուռ հեռուութիւններ հանելուտն անտեղեակ չէինք, բայց երբեք չէինք սպասեր խմբագիրէ մը, որ ելլէ հրապարակաւ ծուռ դատում մը իբրեւ իրաւունք քարոզէ: Պ. Փափաղեան ըսել կուզէ թէ եւ թէ մէկ քանի երկայնահասակ անձինք իսկ չունենան նէ, իրաւունք կոչուինք ժողովուրդը բոլոր երկայնահասակները անխելք անուանելու: Որովհետեւ իր անկրօն հրատարակածները Սահմանադրութեան ճանցուած են եղեր. ուստի հասարակութիւնը իրաւունք կոչուինք եղեր բոլոր Սահմանադրութեանները անկրօն սեպելու. բէ՛հ. որ պիտի ուղիղ դատում եւ որ պիտի ուղիղ տրամաբանութիւն: Արդեօք իրաւունք բառին նշանակութիւնը գիտնալով այսպիսի տրամաբանութիւն մը ըրեր է Պ. Փափաղեանը. հապա ի՞նչ պիտի ըսէ Պ. Փափաղեանը, երբ Սահմանադրութեան համար լածնեւուն մէջէն ալ իր ստորագրածին պէս անձինք ցոյց տալու ըլլանք նէ, ան ատեն իրաւունք պիտի տայ Սահմանադրութեան հասարակութեան ամէնք մէկ ջրով լուարու, եւ հետեալք անոնց տուած երջանկութիւնը ետ պիտի առնէ՞:

Անուս հասարակութիւնը՝ մէկ քանի կրօնականի անվայել ընթացքը տեսնելով կը հետեցունէ թէ բոլոր կրօնականները անանկ են: Սէկ քանի ինքզինքը չճանցող վարժապետներու հանդիպելով ամէնք մէկ ջրով կը լուայ. աշխարհք կարգացողէն պիտի փչի, եւ կարգացողը իսկնդ կըլլայ, կըսէ. Պ. Փափաղեանը կը վճռէ՝ որ հասարակութիւնը բաւական աստի ըսելու: Թող Պ. Փափաղեանը ներէ մեզի ըսել, որ հասարակութիւնը իրեն նման վարժապետ խմբագիրէ մը կսպասէ իր սխալմունքին ուղղուելը եւ իր մէն կուզէ սորվիլ ինչ որ ուղիղ եւ ճշմարիտ է, եւ ոչ թէ խմբագիրի մը օգնութեամբ իր ի վարուց ունակացած ծուռ ու սխալ դատմանը:

վրայ հաստատուն մնալ:

Պ. Փափաղեան իբրեւ խմբագիր փոխանակ ուղիղ սորվեցունելու եւ հասարակութեան հասկցունելու թէ մասնաւորէն ընդհանուր հետեւութիւն չէլէր, կելլէ հրապարակաւ անոնց տրամաբանութեանը կաշա կերտիւնոնց իրաւունք տալով. . . . :

Դարձնալէ

Մեծապատիւ խմբագիր Մեղու Ազգ. դատ եւ ազատութեան հանդիսի:

Տէր:

Արգարեւ որ ատեն մարդ մը անտարբեր եւ անզգայ կ'ըլլայ՝ կընամանի անշունչ կենդանիներու եւ ապառաժ քարերու. վասն զի բնութեան Արարիչը՝ կատարեալ զգացումը եւ բանականութիւնը մարդու է պարզեա՞ծ. եւ թէ մարդս այս երկնաձիր յատկութիւններէն զրկուած որ ըլլայ՝ անշունչ կենդանիներէ եւ ապառաժ քարերէ ի՞նչ տարբերութիւն կունենայ. կարծեմ այս ալ անուրանալի ճշմարտութիւն մ'է. իբրեւ թէ մինչեւ խոսք սա երկու տարուանս մէջ ծագած Ազգային նողկալի խռովութեանց մէջ առաջալ վերջէս ալ անշունչ եւ անտարբեր տէսակէն էինք. վասն զի բոլոր այն դժտութեանց եւ կատաղի երկպառակութեանց անզգայաբար հանդիստես էինք եղած. բայց եւ այնպէս անոնց պատճառի չէր մեր լուծիւնը եւ անտարբերութիւնը որ կ'արգիլէր զմեզ բանիւ ճշմարտութիւնը յայտնելէ, այս տեղ նոյն պատճառները յայտնելու պէտքը՝ չգալով դառնամք մեր ըսելիքներուն. Ահաւասիկ, մարդ չի մնաց որ ազգին մէջ Սահմանադրութեան յառաջադիմութեան, եւ լուսաւորութեան համար չի խորհի չի խօսի, եւ չ'աղաղակէ. նոյնպէս յետագէմ մասն ալ. հակասահմանադրութեան. խաւարելութեան, եւ յետադիմութեան համար. իստեցան կանչ ուռտեցին ու պուռացին. 'ի հարկէ ամէն բան իր հակառակը ունենալու է. եւ Ազգաւոր դժտութիւնները բառնալու. սիրտերը հանդարտելու, միտքերը ու գաղափարները հանդիստ առնելու համար. գրէ՛ թէ Ազգին ընդհանրութիւնը Սահմանադրութեան շնորհովէն կ'սպասէր. վերջապէս ամէն ջանք 'ի գործ դրուելէն զինի՝ կայսերական բարեխնամ կառավարութիւնը գլխով Ազգին

ներկայ վիճակին վրայ շնորհեց և պարգևեց . (Ազգին և այն ալ խոհական մասին փափազած) փրկարար Սահմանադրութիւնը, որուն խաղաղութիւնը տիրեց, ատելութիւնը փարատեց, սէր և միութիւնը թափառեց Ազգին մէջ, երեսնութեւս յետոյ եղև լուսն , բայց չեղաւ այնպէս , վասն զի այն ժամանակները տեղի ունեցած անյուր և սոսկալի հայհոյանքներուն նոյնը 'ի գործ կը դրուին կոր , այնպիսի մարդկանց մէջ որ ասկէց հինգ տարի առաջ ազգին յետադէմ մասին զեկը ձեռքերնին առած . և հիմակուան ժամանակս ալ ստատուաւոր և քեզմէ կարծուածներուն մէջ տեղի կ'ունենան կոր . ասոնցմէ առաջինը (չքսեմ պարագլուխը) համբաւաւոր լրագրի մը ցրուիչն է չեմ գիտեր ինչ է այս անձին ատելութիւնը և չար կիրքը լուսաւորեալ երիտասարդաց դէմ , ո՛հ այն սոսկալի հայհոյանքները (կ'ըստմնիմ բերան առնելու) մարդ մը օտարականին անգամ ընելու չի համարձակիր , ո՛ր մնաց որ իր զաւակներուն գլխուն հեղեղի նման թափէ , Սարսափելի վատութիւն Պ . ցրուիչը իր կամակից և խելակից ՄԱՐԿԱՆՑ հետ մէկ ըլլալով Ազգային երիտասարդութիւնը սինիքօր խառնեալ և անընդհատ լեզուներէ և լեզուներէ ընելու բոլոր ճիգը կ' թափէ խել մը անպիտան մարդոց * * * * հետ , Պ . ցրուիչը չի կարծէ որ իրեն հետ անձնական ատելութիւն մը ունիմ . քաւ լիցի . այլ ըսել կուզեմ որ քանի որ Սահմանադրութիւնը եկաւ , պէտք չէ ալ հին վերքերը նորոգելով հին կիրքերը զայրացընել , ցերեկները շուկան իրիկունները սրճարանները . կը յուսամ որ այս չափը բաւական կը համարի իր անզուսպ բերանը սանձելու և զիւական բարբաջմունքները դադրեցնելու :

Արդոյ խմբագիր կ'իմարտէ որ Ձեր պատուական հանդիսին մէկ անկիւնը տեղի մը չը նորհէ բարեհաճիք :

Մնամ Սիրելի Ազգիս
խաղաղութեանը ցանկացող .

* * *

Հետեւեալը եղբայրասէր լրագրէն առնելով հոս կը դնենք ցոյց տալու համար որ մեր Ազգայինք և խմբագիրք ամէն երկրի մէջ մի-

* Գուցէ իրեն համար պատուաւոր մարդեր ըլլան . բայց մեզի համար չեն . քանի որ իրենց պատիւը չեն ճանչնար :

և նոյն սե բաղդին հանդիպած են զրեթէ :

« Պատուելի վերապետուչ եղբայրասէր Ռրագրի :

Թիւ 24 ծրագրումդ գանգատես՝ իբր բարեկամք քեզ չեն օգնում , զանազան ազգային բաներ քեզ չեն հաղորդում , և մին կողմից եկեղեցականաց յուզումն և տարաբաղդ ազգի երկպառակութիւն քեզ փաստւում , մին Պօղոսեան և միւսն Ապօղոսեան քեզ մկրտելով լիւ :

« Եթէ ինձ թոյլ տաս պիտի ասեմ , դու ևս անպարտ չես այս վիճակի մէջն . զի քաղաքական և խղճի , մանաւանդ վերատեսչական իրաւունք քո քեզ ստիպեն ոչ Պօղոսին լսել և ոչ Ապօղոսին հաւատալ . այլ լսել , դատել և աներկիւզ գրել , վճռել զոր ինչ ճշմարիտ և ուղիղ է . զի եթէ Պօղոսն բարկանայ , կամ Ապօղոսն դառնանայ , հասարակութիւնն չպիտի նոցա հետեւին , և թէ բաժանորդք օրագրիդ պակասին :

« Ահա տեսմանաս Կալիաթուս մեր ուղորմելի վիճակն , լսել աս և գիտես Սւաք քահանայի գործ և պահանջն Զուղու Առաջնորդէն և նոցա խորհրդականներին , տեսմանաս , լուսմաս և կարգմանաս նոցա տետրակներն և իրաւունքն ներհակ աւագերէցին . ամէն մարդ իւր իրաւունքն յայտնումայ և թէպէտ բան մին կերպ թէ մեր լսածի համեմատ , և թէ նոցին տետրակաց զօրութեամբ ըն իմացմանայ , բայց դեռ ևս աչքի տեսածն յաւելի հաւատարմութիւն ունի » :

« Դու Զուղայեցի իննելով բոլորի ունք և բունքն գիտես , Կալիաթուս հանգամանքն ևս գիտես , վասն որոյ կարողաս քո խղճմտանքի դատաստանովն , չեմ ասում մանրամասն բաներով , այլ մին կարճ նշմարանքով յայտնել , թէ իրաւունք ո՛ւմ կողմումն է , և թէ որին պիտի հասարակութիւնն հաւատան . ընկչ շատոնք առանց բանի իսկութիւնն իմանալոյ , կամաւ կամակամայ ընդդէմ միմեանց մեղանջուման , և օրէ ցօր երկպառակութիւն թանցրանալով գնումայ , և ոմանք չեն որոնում որ ցաւի պատճառն իմանան և շուտով գեղ աւնեն , մեր խղճմտանքին և մեր ազգութեան :

« Այժմ իսկ դու իվերայ քո խղճմտանաց երկու տող նշմարանք այլոց տարակուսութիւնն ճշմարտապէս բարձ , առանց նայելոյ Պօղոսին կամ Ապօղոսին , և քեզ աղաւթիք քո պարտականութիւնից և Ստուծոյ իրաւագատ պահանջից . զի ոչ որ է կարող ուղան հեծել

և կուզ կուզ մանգալ, յետ այս իմ խնդիր
կատարելոյդ, քոյ ազատ կարծիքն յայտնելուց,
եթէ բարուդը համարես, մին ոտանաւոր ու
ղարկեմ՝ բանասիրականումը տպես, և որպէս
գաղէթի անաչառութիւն պիտի, նոյն հոգե-
ւով գաղէթ պահես, յետ այնու կը տեսնես
քրքան գրաւոր օգնական կունենաս, ապաթէ
ոչ՝ այլ չգանգատես թէ քեզ օգնում չեն:

Մնամ ևն

* * *

Մեծարգոյ խմբագիր

(Տե՛ս ԷԻ- 209 և 211)

Առաջնութայ գրութեանս հետ ահա՛ այս
ալ նորէն անընդհատ կ'ցելով իմ խօսելիքներս
կը շարունակեմ, 'ի տեղեկութիւն Զեզ ամե-
նայն անաչառութեամբ:

Որչափ որ ասոնք մարդկութեան և քա-
ղաքակրթութեան կռքին մէջ իրենց ուսմա-
կան կիրքը դատապարտեալ տեսան ալ նէ,
բայց և այսպէս սաստիկ զայրացած սկսան ա-
նամթաբադ այլ և այլ ձայներ հանելով պօ-
ռալ գոչել, որ մինչև անգամ Առաջնորդին և
Ժողովական Ազաներուն ատեանը «մենք չը-
պիտի ամենանք, մենք ամթ չունինք» ևն որ
ան ատեն Գարէնֆիլդեան Գրիգոր Աղայն մի-
ջամտութիւն մը ընելով, նախ առանձնակի
յիշեր է անոնց ապագայ չարիքները, և թէ
որչափ նուաստութիւն իրենց անձին ասանկ
անհամ հակառակութենէ, անոնք ալ անոր
խօսքերէն ոչ այնչափ համոզուելով՝ այլ աւե-
լի պատկառելով հաշտութեան ձեռք կերկըն-
ցընեն Թաղաւորեաններուն, և կը միա-
բանին Պ. Ֆէսլեանը երկուշաբթի օր իր
պաշտօնին կարգել: Եւ հետեւեալ օր, որ էր
կիրակի, ասոնք իրենց հաշտուիլը մոռնալով
նորէն խմբակ մը կը կազմուին 'ի Սուրբ Փրը-
կիչ, և դարձեալ ամենայն հնարք 'ի դօրծ կը
դնեն որպէս զի Ֆէսլեանը նորէն արգիլուի
դպրոց մտնելէն: Ասոր վրայ Առաջնորդը և
ոչ մէկուն անսալով երկուշաբթի օր Պ. Ֆէս-
լեանը իր հետը կ'առնէր անձամբ դպրոց եր-
թալով հոն նորէն կը նստեցնէ. Ֆէսլեանին
հակառակորդները դարձեալ գրգռուելով Ժո-
ղովքներ կ'ընեն, մարդիկներ կ'որսան որ աղ-
մուկներ հանելով դպրոցէն յաւիտեան արգի-
լեն: Ահա՛ այս է Քաղաքիս վիճակը, վիճակ՝
կարեկցութեան արժանի:

Առաջնորդը սնցեալ օր քաղաքիս առաջի-

կայ Ազաներուն դատապարտելի լուութեան
դէմ բարկանալով (որոնք որ դօրծակից եղած
են Ֆէսլեանը Պօլիսէն կանչել տալուն) վեց ձի
պատրաստել տուաւ որ Մալղարայ երթայ ու
այս եղած չարիքները չտեսնայ, բայց ոմանք
յարդեղեք սիրտը կը հանդարտեցնեն, ու կար-
գիլեն զինքը իր խորհուրդէն: Որովհետեւ Ա-
ռաջնորդը դիտէ որ, այս մարդիկները եթէ
ուզեն՝ կրնան միւսներուն ձայնը խղթել տալ,
ուստի ասոնց լուութիւնը միւսներուն ուժ տալ
մը երենալով՝ Առաջնորդն ալ շուարած կե-
ցած է:

Յ. Գ. Այս անգամ Մասիսի 599 Թուոյն
մէջ «ԱԶԳԱՅԻՆ» վերնագրով Ռօտոսթոյինը-
կատմամբ երկար յօդուած մը կարդացինք. որ
թէ և «բազմութիւ ստորագրութեամբ»
Ռօտոսթոյին զրկուած է եղեր, բայց չակերտ
նշաններով նշանակեալ չըլլալուն՝ մեզի կ'սկսած
կուտայ թէ հարադատութեան սահմանէն
դուրս ելած է. ինչպէս որ մէկ քանի կէտե-
րէն յայտնի կը տեսնուի. զորս դալ շաբթու
համառօտակի ցոյց պիտի տանք:

Թող ներէ Մասիսի արդոյ խմբագիրը մեր
այս համարձակութեանը, քանզի չենք կրնար
հաւատալ որ այն ցաւի տեղեկութիւնները
հաղորդողները այդ անտիճան սուտ բաներ
գրելու համար ձակին...

* * *

ԲՆՈՐՅԱԿԱՆ ԿՐԱԿ

Մէկ քանի ամիսէ հետէ երբ Հայ հա-
սարակութեան մէջէն ոմանք և մէկ քանի
Հայ Թերթեր Օվաճըզ գիւղին մէջ մէկ տա-
րի առաջ նիւթական կրակի մը հոն տեղի
աղքատիկ Ժողովրդոց հասուցած վնասնե-
րուն և անոր Թշուառ հետեւութեանցը վը-
րայ խօսելու, ճառելու և վաճառելու ղշաղած
էին, մենք սրտի ցաւով և խորին զգացողու-
թեամբ նոյն տեղի աղքատիկ ընտանեաց,
ինչպէս նաև ուրիշ շատ քաղաքաց և գիւղե-
րու բնակչաց մէջ 'ի վաղուց անտի տեղի ու-
նեցած Բարոյական կրակին վրայ մեր ուշադրու-
թիւնը և կանխադրութիւնը դարձուցած կը
խորհէինք, որուն քով գրեթէ նիւթական
կրակը ոչնչ բան մը կը սեպուի:

Աս Բարոյական կրակը՝ թէ և ամեն տեղի
Հայ Ժողովրդոց մէջ քիչ և շատ ճարտկուած
ըլլալով 'ի վաղուց անոնց Ժանտախտը եղած
է և օր ըստ օրէ, զանոնք դէպ 'ի Թշուառու-

